[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

مهاجرت روستایی در ایران واستیلای عوامل رکودی

نمونه موردی - شهرستان بندرانزلی

حسن افراخته */ اسماعیل آقائی زاده **

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۰٤/۲۳
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۰۱/۳۱

چکیده

نتایج سرشماری‌های رسمی در ایران حاکی از این است که با گذشت زمان سهم جمعیت روستایی در کل جمعیت ایران رو به کاهش نهاده و بسیاری از روستاهای کشور خالی از سکنه شده‌اند. آمارهای مهاجرتی در ایران نیز گویای مهاجرت شدید جمعیت از روستاها به شهرهای کشور طی نیم قرن گذشته بوده است. مجموع این موارد حاکی از شرایط نامناسب روستاهای ایران برای سکونت و جذب جمعیت می باشد.

مشکل ترک روستاها و تخلیه آن‌ها توسط روستائیان یکی از مباحث مهم در زمینه مسائل روستایی به حساب می‌آید. بروز این مشکل دلایل مختلفی دارد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها کمبود امکانات و عدم دسترسی به خدمات مختلف مورد نیاز می باشد. این مورد باعث شده تا مهاجرت از روستا در ذهن اکثر افراد به عنوان رویدادی نامطلوب در روستاها در نظر گرفته شود. دوره پس از اصلاحات ارضی دوره بروز تغییرات وسیع در زندگی روستائیان بوده است که مهاجرت وسیعی را منجر گردید. اما پس از گذشت چند دهه اثرات فوق کمرنگ و یا محو شده و به جای آن رکود حاصله در اقتصاد و معاش روستایی جایگزین آن گردیده است.

در این مقاله با تکیه بر مطالعات میدانی و معرفی ویژگیهای اقتصادی ـ اجتماعی جمعیت مورد مطالعه، دلایل مهاجرت از روستاهای شهرستان بندرانزلی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج بررسی های مقاله حاضر نشان می‌دهد که روستاهای شهرستان بندرانزلی در حال حاضر با عدم موازنه تعداد جمعیت و میزان منابع طبیعی مواجه می باشند که به صورت وجود تعداد زیادی از نیروی کار جوان وکمبود منابع معاش از طریق کشاورزی جلوه‌گر گردیده است.

بررسی‌های میدانی صورت گرفته حاکی از این است که درصد عمده‌ای از مهاجرتهای صورت گرفته در سطح روستاهای شهرستان بندرانزلی در راستای دستیابی به کار برای تأمین معاش خانواده در نتیجه کاهش منابع طبیعی و سطح پایین تکنولوژی جهت ارتقای سطح کیفی تولید بوده است که مشخصاً بر وجود مهاجرت رکودی صحه می‌گذارد.

واژگان کلیدی: روستا، مهاجرت روستایی، مهاجرت رکودی ، بندرانزلی.

* استاد گروه جغرافیای دانشگاه تربیت معلم تهران.

** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت معلم تهران.

- این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد اسماعیل آقائی زاده تحت عنوان تحلیلی بر مهاجرت روستایی (نمونه موردی بندر انزلی) می‌باشد.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

مقدمه

پس از گذار بشر از کوچندگی به یکجا نشینی تحولات عمیقی در زندگی انسان‌ها رخ داد. در حدود ده هزار سال پیش تحول عظیمی در زندگی انسان به وجود آمد که پایه‌های تمدن وفرهنگ برآن استوار گشت. این تحول را انقلاب کشاورزی نامیده‌اند.

از پیامدهای بسیار مهم تحول کشاورزی، یکجانشینی بود، زیرا کشتکاران از وابستگی به کوچ مداوم رها شده و به زمین وابسته گردیدند(نظریان ؛۱۳۷۵،۱۱۸) که این امر پیدایش روستاها را به دنبال داشت. این جامعه در طول تاریخ، فراز ونشیبهای بسیاری را به خود دیده وبا تغییر حکومتها ودیدگاه‌ها، جلوه‌های متفاوتی از رونق و رکود را تجربه نموده است.

روستا از گذشته همواره با زمین و منابع طبیعی معنا یافته و موجودیت خود را در آن طلبیده و یافته است و این تعامل میان انسان روستایی و طبیعت تا به امروز نیز کماکان ادامه داشته است. اما تحولات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ... به وجود آمده طی قرن اخیر و به‌خصوص چند دهه گذشته، زمینه ایجاد تغییرات وسیعی در ارتباط میان روستایی و منابع طبیعی روستا فراهم نموده و گاه به این ارتباط رنگ و بوی متخاصمانه‌ای داده است، به نحوی که گاه به بهره کشی بی امان از منابع طبیعی محدود روستا برای ارضای نیازمندی‌های نامحدود و گاه کاذب انسانی انجامیده است. افزایش جمعیت روستاها که علیرغم بروز مهاجرتهای روستایی به دلایلی از جمله ارتقای سطح بهداشت وبه تبع آن بهبود وضعیت سلامت و بقای افراد، سیری صعودی را نشان می‌دهد نیز بر این امر دامن زده و مشکلاتی را برای روستاها فراهم نموده است که در این مقاله، یکی از وجوه این امر مورد بررسی قرار می‌گیرد.

طرح مسئله

مهاجرت به مفهوم جا به جایی جمعیت از روستا به شهر و از شهر به روستا، در ایران از اواخرقرن گذشته (شمسی) محسوس و نمایان گردید. این مهاجرت به علل گوناگون اقتصادی - اجتماعی صورت می‌گرفت و مهم‌ترین علت آن افزایش جمعیت کشوراز یک سو و نضج وبسط روابط سرمایه داری در شهر وسپس در روستا از سوی دیگر، بوده است(اعتماد ؛ ۱۳۷۷ ، ٦٩). بر اساس نظریه« لی» زمانی فرد تصمیم به مهاجرت خواهد گرفت که عوامل دافعه در یک مکان بیشتر از عوامل جاذبه بوده و در حقیقت دافعه مکان اول آنقدر زیاد باشد که فرد تصمیم به مهاجرت بگیرد. مهاجر با مقایسه عوامل جاذبه و دافعه در مقصد تصمیم به مهاجرت می گیرد(پاپلی یزدی و رجبی سناجردی ؛ ۱۳۸۲ ، ۲۲۹). به طور کلی در ایران، به خصوص قبل از اصلاحات ارضی وتحولات اقتصادی- اجتماعی چند دهه اخیر، مهاجرت های داخلی کند واندک بوده است، زیرا به علل مشکلات اقتصادی- اجتماعی در شهر وعدم توانایی جامعه شهری برای جذب نیروی کار آزاد شده از روستا ، گاه مهاجرین مجبور به بازگشت به زمین وتأمین معاش خود به شیوه معیشتی می‌گشتند، یا لااقل مهاجرت تنها به شکل فصلی صورت می‌گرفته است(اعتماد؛ ۱۳۷۷، ٧٦). اما با انجام اصلاحات ارضی این حرکت بطئی وکند جای خود را به حرکت شتابان و در بیشتر موارد غیر قابل کنترل داد، چنانکه به یکی از دلایل اصلی وقوع شهرنشینی مشکل زا مبدل گردید. مهاجرت از روستا به شهر پس از اصلاحات ارضی عمدتاً ناشی از عوامل تغییر دهنده بوده است ، یعنی عواملی که موجب دگرگونی ساخت تولید روستایی از یک سو و تشدید شکاف بین دستمزد ودر نتیجه سطح زندگی در شهر وروستا گردید. به عبارت دیگر مهاجرت بیشتر ناشی از

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

توسعه اقتصادی همراه با رشد مناسبات سرمایه داری در سطح شهر وروستا بود(همان؛ ٦٩).

دراین میان اثرات اصلاحات ارضی در شهرها وروستاهای کشور به صورت یکسان متجلی نگردیده وبنا به ویژگی‌های طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تفاوتهایی دیده می‌شود. شهرستان بندرانزلی یکی از شهرستان‌های استان گیلان به دلیل موقعیت خاص خود ازجمله قرار گرفتن در کنار دریا دارای روستاهایی با کارکرد وعملکردهای متفاوت می‌باشد. بنابراین با توجه به تنوع معیشت روستائیان واقع در حوزه این شهرستان ازجمله شکار، صیادی، کشاورزی وخدماتی ومقایسه این روستاها با یکدیگر در گروههای مجزا در زمینهٔ انگیزه مهاجرت قابل تأمل می‌باشد. در این مقاله مسئله مهاجرت های روستایی در شهرستان بندرانزلی از نقطه نظر عوامل تغییر دهنده یا رکودی وعواقب آن مورد تجزیه وتحلیل قرار گرفته است و در این راستا در این مقاله کوشش می‌شود به سؤالات ذیل پاسخ داده شود:

– مهاجرت روستائیان در شهرستان بندرانزلی جهت دستیابی به چه خواسته هایی صورت می گیرد؟

– آیا منابع طبیعی موجود در روستاهای شهرستان، با توجه به سطح تکنولوژی تکافوی جمعیت آن را می کند؟

– در حال حاضر با توجه به گذشت حدود ٤٥ سال از اصلاحات ارضی کدام دسته از عوامل (تغییردهنده یا رکودی) را می توان به عنوان عوامل اصلی مهاجرت در بندرانزلی معرفی نمود؟

روش پژوهش

جامعه مورد مطالعه این تحقیق را روستاهای حوزه شهرستان بندرانزلی تشکیل می‌دهد. این شهرستان یکی از شهرستان‌های استان گیلان و مرکز آن شهر بندرانزلی می‌باشد. براساس سرشماری عمومی نفوس ومسکن آبان ۱۳۸۵، این شهرستان دارای ۲۸ آبادی وتعداد افراد ساکن در روستاهای آن ۲۲٤۹۱ نفر بوده است. ابتدا بر اساس بررسیهای اولیه کوشش گردید که روستاهای ناحیه بر حسب میزان جمعیت، نوع معیشت غالب و فاصله از شهرطبقه بندی شوند و خوشه‌های روستایی مشخص گردند. با توجه به بررسی‌های انجام شده آبادیهای شهرستان بندرانزلی را از نظر معیشت می توان در سه گروه کلی صید وصیادی، کشاورزی و مختلط دسته بندی نمود[1] که از این لحاظ تعداد ۲ آبادی در دسته صید وصیادی، ۱۸ آبادی در دسته کشاورزی و ۵ آبادی در دسته مختلط قرار دارند. از نظر جمعیت نیز آبادیها به دو دسته کمتر از ۵۰۰ نفر جمعیت و بیش از ۵۰۰ نفر تقسیم گردیده که به ترتیب ۱۳ روستا درگروه اول و۱۲ روستا در گروه دوم جای گرفته‌اند. همچنین از نظر فاصله نیز روستاها به دو دسته کمتر از ۱۵ کیلومتر وبیش از ۱۵ کیلومتر تقسیم شده که ۸ آبادی در گروه اول و۱۵ آبادی در گروه دوم قرار دارند. [2]

تعداد۳ آبادی شهرستان بندرانزلی به دلایل مختلف از جمله پیوستن به شهرستان بندرانزلی (یک آبادی) و قرار گرفتن در محدوده بلافصل آبادیهای بزرگتر(دو آبادی) در این گروه‌بندی در نظر گرفته نشده است و به همین دلیل تعداد ۲۵ آبادی در خوشه های فوق ملاحظه می‌گردد. با توجه به دسته بندیهای انجام شده و در نظر گرفتن فراوانی‌های هرخوشه تعداد ۸ آبادی به عنوان جامعه نمونه انتخاب گردیده است که این روستاها شامل روستاهای کوچک محله، سنگاچین، تربه گوده، شیله سر، حسن‌رود، سیاه خاله سر،گلشن و آب کنار می‌باشد.

از خانوارهای روستاهای نمونه تعدادی خانوار نمونه انتخاب و از طریق تکمیل پرسشنامه اطلاعات مورد نیاز فراهم شده است. داده های جمع آوری شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و نتیجه گیری شده است. روشهای

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

کتابخانه‌ای، میدانی و تحلیلی سه روش مورد استفاده در این پژوهش می باشند. در مرحله اولیه منابع راجع به موضوع شناسایی شده و مورد استفاده قرار گرفته است. اطلاعات دیگری که در این پژوهش کسب گردیده با توجه به آمار واسناد ارائه شده از سازمان‌ها وارگان‌های ذیربط مانند مرکز آمار ایران، جهادکشاورزی شهرستان بندرانزلی، و همچنین ازکتابخانه های مراکز مختلف استفاده گردیده است.

ناحیهٔ مورد مطالعه

بندرانزلی یکی از شهرستان‌های تابعه استان گیلان ومرکز آن شهر بندرانزلی است که بین ٤٩ درجه و١٢ دقیقه تا ٤٩ درجه و٣٧ دقیقه طول شرقی و٣٧ درجه و٣٤ دقیقه تا ٣٧ درجه و٢٥ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته واز شهرستان‌های کناره جنوب دریای خزر می‌باشد. تصویر شماره ١ موقعیت ناحیه مورد مطالعه را نشان می‌دهد. این شهرستان از شمال به دریای خزر ، از جنوب به شهرستان رشت وصومعه سرا ، از شرق به شهرستان رشت و صومعه سرا و از غرب به شهرستان رضوانشهر محدود می گردد. شهرستان بندرانزلی از یک بخش مرکزی و دو دهستان به نام های چهارفریضه ولیچارکی حسن رود تشکیل شده است که شهر بندرانزلی تنها شهر این شهرستان و مرکز آن است(سازمان برنامه بودجه؛ ١٣٧٧، ١٧). وسعت این شهرستان حدود ٣٠٤/٧ کیلومتر مربع می‌باشد(www.mpo-g.ir). یکی از خصوصیات اصلی شهرستان بندرانزلی وجود مرداب انزلی در داخل شهرستان است. محدوده آب تالاب انزلی را می توان در مساحتی بالغ بر١٠٠ کیلومتر مربع تصور نمود (اصلاح عربانی؛١٣٧٤، ٣٤٠) که در نیمه غربی این شهرستان توسط آب راهی ازمیان شهر انزلی به دریای خزر ارتباط می‌یابد (سازمان نقشه برداری کشور؛ ١٣٧٠، ١١). این بندر به علت ارتباط با کشور شوروی سابق ونزدیکی به نقاط پر جمعیت ومراکز مهم تجاری وصنعتی ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که ضمن تماس دریایی با بنادر شوروی در ساحل خزر، از طریق کانال ولگا ـ دن ودریای سیاه با بنادر تجاری و بین المللی کشورهای مختلف اروپایی نیز ارتباط دارد (وحدانی تبار و شیخ الاسلامی ؛١٣٦٦ ، ١٠٢٩).

داده های پژوهش

وضعیت اقتصادی

روستاهای شهرستان بندرانزلی از نظر نظام معیشت در سه گروه کلی زراعت، صید وصیادی، و مختلط قابل دسته بندی می‌باشند[3]که در این صورت تسلط معیشت کشاورزی بر زندگی این افراد امری غیر قابل انکار است بر اساس محاسبات صورت گرفته ضریب مکانی (LQ)سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات به ترتیب ٣/٦، ٠/٦و٠/٧ شده است که نشان دهنده پایه بودن بخش کشاورزی در روستاهای شهرستان بندرانزلی می‌باشد. در محاسبات فوق ارقام ناحیه مربوط به شهرستان بندرانزلی می‌باشد.

از طرف دیگر براساس روش بوژوگانیه وژرژ شابو (دیاگرام مثلث) که با استفاده از نسبت شاغلین در هریک از بخشهای اقتصادی خود سکونتگاه و صرف نظر از ارقام متناظر منطقه ای محاسبه می‌شود، نقش غالب اقتصادی روستاهای شهرستان نیزکشاورزی می باشد.

با توجه به نقش مؤثر کشاورزی در معاش روستائیان شهرستان بندرانزلی بررسی وضعیت این بخش در شهرستان الزامیست. در حال حاضر کشاورزی در شهرستان بندرانزلی در مجموع، در بخش زراعت و صیادی خلاصه می‌گردد و دامداری در آن روز به روزدر

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

حال زوال می باشد که در دهه اخیر نیـز شـدت بیشـتری یافته است.

ت۱.

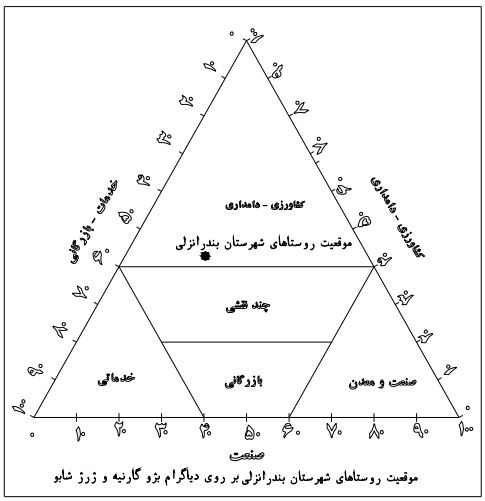

موقعیت روستاهای شهرستان بندرانزلی بر روی دیاگرام بژو گارنیه و ژرژ شابو

زراعت در شهرستان بندرانزلی تقریبـاً در کشـت بـرنج خلاصه می‌گردد. به بار آوردن این محصول که به عنـوان قوت اصلی اهالی روستاهای شهرستان مطـرح مـی‌باشـد، بسیار سخت وپرمشقت است، چنانچه برخی از روستائیان در علت نامگذاری و وجه تسـمیه آن معتقدنـد کـه اسـم اولیه این محصول بارنج بوده است که مقصود از آن ایـن است که با رنج بسیار می توان آن را به عرصه رساند.

براساس آمار اخذ شده از جهـاد کشـاورزی شهرسـتان بندرانزلی در سال۱۳۸۵، متوسط زمین زیـر کاشـت بهـره برداران برابر با ۰/۷۳ هکتار بوده است. بنابر بررسـی‌هـای به عمل آمده مشخص گردید که حد متوسط تولید در هر هکتار برابر با ۲/۵ تن می باشدکه با این وصف می تـوان گفت که متوسط تولید برای هر بهره بردار برابر با ۱/۸ تن خواهد بودکه پس از تبدیل آن بـه بـرنج(کـه از هـر ۱۰۰ درصد شلتوک، حدود ۵۵ درصد برنج به دسـت خواهـد آمد) حدود یک تن برنج، سرانه تولید افراد اسـت. بـا در نظر گرفتن متوسط قیمت برنج یعنی کیلویی۱۲۰۰۰ ریال، در مجموع در طول یک سال زراعی مبلغ یـک میلیـون و دویست هزار تومان خواهد بود که با تقسیم این رقـم بـه تعداد ماههای سال وهمچنین محاسبه هزینه در هکتار کـه برابر با ۵۰۰ هزار تومان است وبرای ۰/۷۳ هکتار برابر بـا ۳۶۵ هزار تومان خواهد بود، ملاحظه می گردد کـه چیـز زیادی برای کشاورز نخواهـد مانـد. البتـه ایـن ارقـام بـه صورت سرانه بیان شده اند که مسلماً درآمـد برخـی کـه زمینهای زیـادتری دارنـد نسـبت بـه آن‌هـایی کـه زمـین محدودی در اختیـار دارنـد بسـیار بیشـتر اسـت. آگـاهی علافان[۴] از نیاز کشاورزان باعث سوء استفاده های فراوانی می گردد. اینان درهنگام خریـد محصـول بـا پـایین نگـه داشـتن قیمـت، سـعی در کسـب حـداکثر سـود دارنـد وکشاورز مقروض مجبور به فروش محصـول بـه بهـایی اندک می باشد. حتی بعضی از روستائیان ادعا نمـوده‌انـد که به دلیل فرا رسیدن سررسید پولهایی که نزول کرده‌اند، گاه حتی قوتی برای خود نگذاشته وهمه را، حتی بـذری[۵] که برای کشت وکار سال آینده جدا نموده‌اند، می فروشند تا قرض خود را بپردازنـد.کشـاورزان بـه دو دلیـل سـعی می‌کنند که بدهی خود را هرچه سریعتر پرداخت نماینـد: اول اینکه از اضافه شدن میـزان سـود جلـوگیری نماینـد ودوم که بسیار نیز شایع است اینکـه نـزد نـزول خـواران بدحساب نشده تـا بتواننـد مجـدداً پـول قـرض نماینـد. بنابراین بـازپس دادن قـرض بـه معنـی پایـان بـدهکاری نیست، بلکه شروع مجـدد چرخـه بـدهکاری کشـاورزان است، چنانکه برخی از آنـان در همـان روزی کـه قـرض خود را می پردازند، دوباره نزول مـی نماینـد و ایـن دور تسلسل همچنان ادامه می‌یابد.

علاوه بر زراعت بخش صیادی در شهرستان بنـدرانزلی رونق فراوانی دارد. این شهرستان علاوه براینکـه در کنـار ساحل جنوبی دریای خزر قرار گرفته در داخل خـود نیـز از نعمت وجود تالاب انزلی بهره مـی بـرد کـه در طـول

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

سالیان دراز منبع بسیار با ارزشی برای اهالی به‌ویژه روستائیان این خطه بوده است. در حال حاضر صید ماهی در دونوع ماهی‌های استخوانی وکیلکا انجام می شود. براساس ضوابط شیلات ایران فصل مجاز برای صید ماهیهای استخوانی منحصر به پاییز و زمستان می‌باشد که شرکتهای تعاونی موسوم به پَره[6] از آن بهره‌برداری می‌نمایند. صید کیلکا محدودیت زمانی نداشته و در چهار فصل سال صید این نوع ماهی آزاد می‌باشد. در اینجا براساس آمار اخذ شده از اداره کل شیلات استان گیلان اطلاعاتی در زمینه وضعیت صیادی استان گیلان به تفکیک صید کیلکا و ماهیهای استخوانی (ماهی سفید ، کفال و ...) طی سالهای ۸۵- ۱۳۶۸ و شهرستان بندرانزلی طی سالهای ۸۵-۱۳۸۱ ارائه می گردد. براساس این آمار تعداد شناور صید کیلکا در سال ۱۳۶۸ برابر با ۹ شناور و در سال ۱۳۸۵ برابر ۷۷ شناور بوده است. البته تعداد شناورها در این مدت دارای نوسان بوده و تا ۱۱۰ شناور نیز موجود بوده است. میزان کل صید از ۱۵۰۸۲۷۳ تن در سال ۱۳۶۸ به ۸۳٤۸۰۰۰ تن در سال ۱۳۸۵ رسیده است. میزان صید در طول این چند سال ٦۸۳۹۷۲۷ تن افزایش داشته است. البته این بدان معنی نیست که میزان سرانه صید در بین افراد و شرکتها افزیش یافته، زیرا با توجه به تعداد شناور مشخص می‌گردد که میزان صید برای هر شناور تنزل نیز داشته است. چنانکه میزان صید برای هر شناور در سال ۱۳٦۸ برابر با ۱٦۷۵۸٦ تن و این میزان در سال ۱۳۸۵ معادل ۱۰۸٤۱۵ تن برای هر شناوربوده است. بنابراین ملاحظه می گردد که از سهم هر شناور ۵۹۱۷۱ تن کاسته شده است.

ماهیهای استخوانی توسط شرکتهایی موسوم به پره صید می گردند. تعداد این شرکتها از ۲۳ شرکت در سال ۱۳٦۸ به ٦۱ شرکت در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. تعداد صیادان که یا به صورت سهامدار ویا کارگر در این شرکتها مشغول به کار می باشند از ۱٦۱۰ نفر در سال ۱۳٦۸ به ٤۷٤۵ نفر در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته اند. جمع کل صید نیز از ۳۳٦۳ تن در سال ۱۳٦۸ به ۳۵۷۸ تن در سال ۱۳۸۵ افزایش داشته است. اما با توجه به افزایش تعداد شرکتها ملاحظه می گردد که میزان صید با رکود مواجه شده است ، چراکه با توجه به آمار اخذ شده از اداره کل شیلات استان گیلان، متوسط صید هر شرکت از ۱٤٦ تن در سال ۱۳٦۸ به ٦۰ تن در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است.

جدول شماره ۱. مقایسه تعدادشناور ومیزان صید کیلکا استان گیلان در سال ۱۳٦۸ و ۱۳۸۵

عنوان / سال	تعداد شناور	مقدار صید (تن)	متوسط صید (تن)
۱۳٦۸	۹	۱۵۰۸۲۷۳	۱٦۷۵۸٦
۱۳۸۵	۷۷	۸۳٤۸۰۰۰	۱۰۸٤۱۵

مأخذ. اداره کل شیلات استان گیلان.

جدول شماره ۲. مقایسه تعداد شرکتها ومیزان صید ماهیهای استخوانی استان گیلان در سال ۱۳٦۸ و ۱۳۸۵

عنوان / سال	تعداد شرکت	تعداد صیاد	مقدار صید (تن)	متوسط صید (تن)
۱۳٦۸	۲۳	۱٦۱۰	۳۳٦۳	۱٤٦
۱۳۸۵	٦۱	٤۷٤۵	۳۵۷۸	٦۰

مأخذ . اداره کل شیلات استان گیلان.

وضعیت مهاجرت روستایی

جهت آشنایی با وضعیت مهاجرت در شهرستان بندرانزلی از آمار و ارقام ارائه شده از سوی شبکه بهداشت شهرستان بندرانزلی استفاده گردیده است. در این تحلیل ابتدا نرخ رشد مطلق جمعیت در فاصله سالهای ۷۹ تا ۸۵ استخراج و سپس از طریق آمار موالید

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

و مرگ و میر دریافتی نرخ رشد طبیعی محاسبه گردیده است. نرخ رشد جمعیت روستایی شهرستان بندرانزلی در فاصله سالهای ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵، ۰/۱۳- درصد بوده است. نرخ رشد طبیعی جمعیت نیز برابر با ۱/٤ درصد محاسبه گردیده است. با کسر نرخ رشد طبیعی یعنی نرخ رشدی که روستا می بایست با توجه به میزان موالید و مرگ ومیر به طور طبیعی بدان دست می یافت از نرخ رشد مطلق به عنوان نرخ رشد واقعی می‌توان به نرخ مهاجرت دست یافت. چنانچه در ذیل نیز مشخص است، تفاضل این دوعدد، نرخ مهاجرتی معادل ۱/۵۳ درصد را نشان می‌دهد که با توجه به مثبت بودن عدد مهاجر فرست بودن روستاها تأیید می‌گردد(در صورتی که در فرمول جای نرخ رشد طبیعی ونرخ رشد واقعی جمعیت عوض شود، منفی بودن عدد، نشانگر مهاجر فرست بودن خواهد بود).

نرخ رشد جمعیت- نرخ رشد طبیعی= نرخ خالص مهاجرت

$\Rightarrow$ ۱/۴ - (-/۱۳) = ۱/۵۳

روند مهاجرت در شهرستان بندرانزلی متفاوت و تحت تأثیر عوامل مختلفی بوده است. این عوامل با تکمیل پرسشنامه در بررسیهای میدانی مورد بررسی قرار گرفته‌اند که در جدول شماره ۳ نشان داده شده است.

آن گونه که در جدول مذکور نیز مشخص است، علت مهاجرت افراد را می‌توان در چهار دسته نشان داد که عبارتند از: افرادی که برای دستیابی به موقعیت کاری و امرار معاش، به دلیل ازدواج، دستیابی به تسهیلات و در نهایت برای کار و دستیابی به تسهیلات بیشتر به طور توأمان روستا را ترک نموده‌اند. در این میان دستیابی به موقعیت کاری مطلوب و امکان بهتر امرار معاش بیشترین تعداد و درصد را به خود اختصاص داده است، و براین اساس ٦٨ درصد از کل مهاجرین جامعه نمونه دلیل اصلی ترک روستا را این مورد عنوان داشته‌اند. ازدواج عامل مهم دیگر برای ترک روستا در بین افراد جامعه نمونه به حساب می‌آید که ١٦/٥ درصد از آنان را شامل می‌گردد. ۸۳ درصد از این افراد را زنان تشکیل می‌داده‌اند که ۱۸ درصد از آنان جزو زنان با تحصیلات حداقل دیپلم شاغل در مقصد مهاجرت بوده‌اند. مابقی افراد در زمره مردانی هستند که به دلیل ازدواج و مهیا شدن فرصت اشتغال و زندگی در مکانی دیگر ترجیح داده اند که روستا را ترک نمایند. دستیابی به تسهیلات از دیگردلایل ذکر شده از سوی مهاجرین بوده است. ٦/٢ درصد از افراد این عامل را مهم‌ترین دلیل برای مهاجرت خود عنوان نموده‌اند.

جدول ۳ . علت ترک روستا توسط افراد مهاجر.

علت مهاجرت	کار	ازدواج	تسهیلات	کار و تسهیلات	جمع
تعداد	٦٦	١٦	٦	۹	۹۷
درصد	٦٨	١٦/٥	٦/٢	۹/۳	۱۰۰

مأخذ.پرسشگری محلی.

نمودار شماره ۱. علت ترک روستا توسط افراد مهاجر

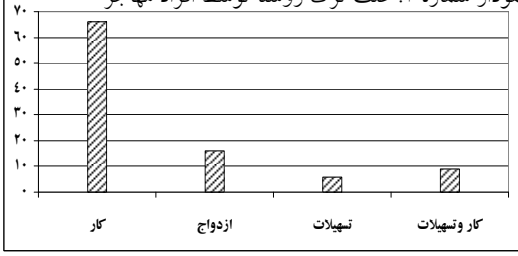

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

ادامه تحصیل فرزند و یا دسترسی بـه مراکـز پزشـکی بیشترین دلایل اصلی ذکر شده در این گروه از افراد بـوده است. جدای از عوامل ذکر شده فوق حـدود ۹/۳ درصـد از افراد دلیل اصلی مهاجرت خـود را دسـتیابی بـه شـغل دلخواه و همچنین تسهیلات بیشتر ذکر کرده‌اند البته قابـل ذکر است که حـدود ٤٠ درصـد از ایـن افـراد کـار را در اولویت اول قرار داده و دستیابی بـه تسـهیلات در درجـه دوم اهمیت بوده است.

سؤالی که در اینجا مطرح می‌گردد این است که چرا بـه رغم وجود پتانسیل های فـراوان در شهرسـتان بنـدرانزلی باز هم دستیابی به کـار عامـل عمـده مهـاجرت افـراد را تشکیل می‌دهد. ایـن سـوال از افـرادی کـه علـت اصـلی مهاجرت خود را کار یا دستیابی به کار و تسـهیلات ذکـر کرده اند(۷۷/۳ درصد)، پرسیده شد. جوابهای ارائه شـده در جدول شماره ٤ نشان داده شـده اسـت. براسـاس داده جدول مورد اشاره نمودار شماره ۲ نیز تهیه گردیده است. چنانچه نمـودار نشـان مـی‌دهـد کمبـود زمـین بیشـترین فراوانی را دارا می باشد. افرادی که کمبود زمین را علـت اصلی مهاجرت خود عنوان داشته‌اند را مـی تـوان بـه دو دسته تقسیم نمود. دسته اول شامل کسانی می‌گردد کـه از ابتدا فاقد زمین بوده اند و با انجام فعالیتهـای مربـوط بـه کشاورزی که عمدتاً شامل کارگری کشاورزی بوده است، امرار معاش می نمودند و دسته دوم کسانی بوده انـد کـه نسل قبلی آن‌هـا یعنـی پدرانشـان از میـزان زمـین تقریبـاً مطلوبی برای گذران زندگی برخوردار بوده‌اند ولـی پـس ازآن‌ها با توجه به تعدد فرزندان و تقسیم زمین بین آن‌هـا میزان زمین مکتسبه به سختی تکافوی گذران معاش آن‌ها را می دهـد. از طرفـی بـا توجـه بـه عـدم وجـود زمـین بلااستفاده و همچنین بالا رفتن ارزش زمین امکان اضـافه شدن به سطح زمینهای زراعی روستا دیگر وجود نداشـته و یا به سختی امکانپذیر می‌باشد. این مسئله خود به خود بر موجودیت دسته اول مؤثر بوده است زیرا به دلیـل کـم شدن سطح زمینهای زراعی افراد، از میزان نیاز بـه کـارگر کشاورزی به شـدت کاسـته شـده و و زارعـین خـود بـه تنهایی و یـا بـا تعـداد بسـیار معـدودی کـارگر قـادر بـه کشاورزی بر روی زمینهای خود می باشند. لازم بـه ذکـر است که کاهش قدرت اقتصادی این افراد و توانایی اندک آنـان در پرداخـت دسـتمزد کـارگران نیـز سـهم بسـیار عمده‌ای در عدم استفاده آنان از کارگران کشاورزی است.

گروه دیگری از افـراد عـدم امکـان اشـتغال در بخـش صیادی را به عنوان مشکل اصلی ذکر کرده‌اند. ایـن عـده کسانی هستند که پدرانشان در بخش صیادی (پره) شاغل بوده و از زمین زراعی بهره چندانی ندارند. این افـراد بنـا بر اظهار نظر خودشان، به دلایل مختلفی قادر بـه فعالیـت در بخش صیادی نیستنداولاً اینکه صیادی دارای ضوابط و محدودیتهای قانونی زیادی است ثانیـاً بـا مکـانیزه شـدن صیادی و استفاده از ابزارآلات جدید از تعداد افراد مـورد نیاز کاسته گردیده است ثالثاً طی چند سال اخیر بر تعـداد افراد شاغل در این بخش افـزوده شـده و دریـا قـادر بـه تأمین زندگی افراد جدیدتری نیست و رابعاً طی چند سال اخیر از میزان صید ماهی کاسته گردیده اسـت.ایـن افـراد مجموع عوامل فوق الذکر را دلایل اصلی عدم اشتیاق بـه فعالیت در بخش صیادی ذکر کرده‌اند. حدود ١٤/٧ درصد از افراد عدم اشـتغال در بخـش صـیادی را علـت اصـلی مهاجرت خود عنوان داشته اند.

کمبود امکانات و خدمات عمومی ازجمله مواردی بوده است که افراد در توجیه ترک روستا ذکر نموده‌اند. منظور از خدمات عمومی خدماتی است که از سوی خود دولت و یا زیر نظر او و برای برآوردن نیازهایی که نفع عمومی را در بردارند، ارائه می‌گردد.(آسایش ؛۱۳۷۹ ، ۷۸). این افراد همگی از میان کسـانی بـوده‌انـد کـه دسـتیابی بـه کـار و تسهیلات را به طور توأمان دلیل مهاجرت خود دانسته‌اند.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

حدود ۸ درصد از مهاجرین دراین دسته قرار می گیرند. علاوه بر گروههای فوق، ۵/۳ درصد از افراد که اکثراً از گروه افراد تحصیل کرده نیز بوده‌اند، دلایل مختلفی از جمله دستیابی به کار متناسب با رشته تحصیلی خود، عدم وجود مکان ترقی و پیشرفت در سطح روستا، عدم وجود بینش اجتماعی همسان با این افراد در روستا و ....، را عنوان داشته‌اند.

مهاجرت مطرح بوده است» (Shadman; 1974,25). معاش اهالی روستاهای شهرستان بندرانزلی وابسته به اقتصاد کشاورزی می‌باشد که خود مبتنی بر دو بخش زراعت وصیادی است. وابستگی نزدیک به مطلق روستاها به این بخش از اقتصاد منجرگردیده است که کوچکترین تغییری در کمیت و کیفیت منابع آنها تأثیرات غیرقابل انکاری در زندگی روستائیان داشته باشد.

جدول شماره ٤. دلایل کسانی که روستا را به دلیل کار و کار وتسهیلات روستا را ترک کرده‌اند.

	کمبود زمین	عدم امکان اشتغال در بخش صیادی	کمبود امکانات	سایر	جمع
تعداد	٥٤	١١	٦	٤	٧٥
درصد	٧٢	١٤/٧	٨	٥/٣	١٠٠

مأخذ . پرسشگری محلی.

نمودار شماره ۲. دلایل کسانی که روستا را به دلیل کار وتسهیلات ترک کرده‌اند.

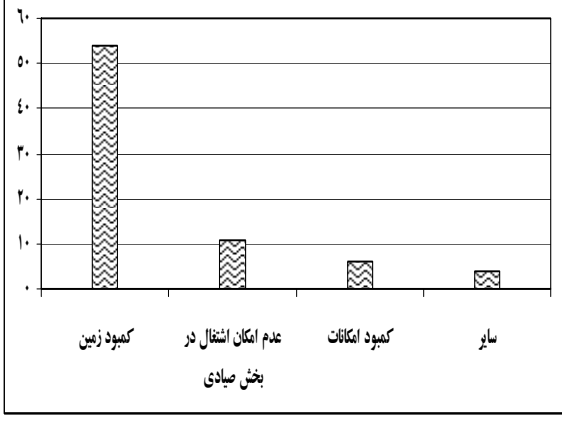

تجزیه وتحلیل

نوشته‌های مربوط به اواخر دهه ۵۰ واوایل دهه ٦٠ که در آثار لوئیس، تودارو، فی ورانیس ، هاریس و استیگلیتز مشهود است، دلایل اصلی مهاجرتهای روستا به شهر را به ساختارهای اقتصادی مرتبط می‌سازند (طاهرخانی ؛۱۳۷۱، ۱۳). در حقیقت می‌توان اذعان داشت که «عمده‌ترین انگیزه‌های مهاجرتی را انگیزه های اقتصادی تشکیل می‌دهد»(مطیعی لنگرودی ؛ ۱۳۸۱ ، ۷۰) و«تفاوتهای درآمدی از گذشته به عنوان علت اصلی تصمیم برای

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

آمار وارقام ارائه شده از وضعیت زراعت و صیادی در شهرستان بندرانزلی گویای عدم تناسب بین نیروی کار روستاها و منابع موجود بوده و به مرور زمان تشدید نیز خواهد گردید.

افزایش تعداد نیروی کار از یک سو و ثابت ماندن منابع و گاه کاهش آن به‌ویژه در بخش صیادی تنشی جدی در روستاها به وجود آورده است، به نحوی که منابع درآمدی فعلی جوابگوی نیاز اهالی نخواهد بود. چنانکه گفته شد متوسط زمین هر بهره بردار کشاورزی چیزی در حدود ۰/۷۳ هکتار است. از آنجا که این میزان زمین به طور متوسط ارائه گردیده است، مسلماً تعدادی زیادی از افراد کمتر از این میزان زمین دراختیار دارند و با استفاده از فعالیتهای جنبی زندگی خود را می‌گذرانند.

برخی دیگر با توجه به سطح بالاتر برخورداری از زمین کشاورزی، با دغدغه کمتری قادر به تأمین معاش خانواده خود هستند اما نسل بعدی این افراد نیز با توجه به تقسیم زمین و کاهش سهم هریک از آنان از این مصونیت برخوردار نبوده و دچار مسائل جدی خواهند شد، چنانکه بسیاری از افرادی که در حال حاضر با کمبود زمین روبرو هستند در گذشته چنین شرایطی داشته‌اند. در این حالت افراد دو راه بیشتر پیش رو ندارند: اول اینکه در روستا بمانند خود را با شرایط موجود وفق داده و به طرق مختلف روزگار بگذرانند و دوم اینکه روستا را ترک کرده و راه مهاجرت را انتخاب نمایند که اکثریت این راه دوم را انتخاب می نمایند، چرا که«بسیاری از مطالعات انجام شده نشان دهنده وجود همبستگی مثبت بین نسبت میزان زمین اختصاصی به فرد و میل به مهاجرت می‌باشد» (Connell et al;1976,7).

بخش صیادی نیز با چنین وضعیتی روبه‌روست. چنانکه در جدول شماره۲ نشان داده شده است، رکود در بخش صیادی نیز به طور واضح قابل مشاهده است. میزان صید ماهی رشد متناسبی با افزایش تعداد شناورهای صید کیلکا و شرکتهای تعاونی صید ماهی نداشته است. تعداد شناورهای صید کیلکا از ۹ فروند در سال ۱۳٦۸ به ۷۷ فروند در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است و در همان زمان متوسط صید ماهی از ۱٦۷ هزار تن به ۱۰۸ هزار تن کاهش یافته است. این مسئله در مورد صید ماهیهای استخوانی که به وسیله شرکتهای صید ماهی موسوم به پره انجام می‌شود، از وضعیت به مراتب بدتری برخوردار می‌باشند، چنانکه با افزایش تعداد این شرکتها از ۲۳ شرکت به ٦۱ شرکت، متوسط صید به ازای هر شرکت از ۱٤٦ تن در سال ۱۳٦۸ به ٦۰ تن در سال ۱۳۸۵ یعنی کمتر از نصف تنزل یافته است. به عبارت دیگر با وجود اضافه شدن ۳۸ شرکت بهره برداری و ۳۱۳۵ صیاد در سال ۱۳۸۵ نسبت به سال ۱۳٦۸، میزان صید فقط ٦/٤ درصد افزایش یافته است که نشان دهنده ضعف این بخش از اقتصاد روستایی دارد.

بررسی‌های میدانی صورت گرفته نیز مؤید وجود زمینه‌های ایجاد نیروی کار مازاد بر نیاز در سطح روستاهاست. آن‌گونه که در جدول شماره ۳ نشان داده شده است، درصد عمده مهاجرتهای صورت گرفته در راستای نیاز به دستیابی به کار برای تأمین معاش خانواده بوده است که حدود ۷۷/۳ درصد را به خود اختصاص داده است(مجموع مهاجرت جهت دستیابی به کار و کار وتسهیلات).

از این میزان حدود ۷۲ درصد کمبود زمین و ۱٤/۷ درصد عدم امکان اشتغال در بخش صیادی و فقط ۱۳/۷ درصد کمبود امکانات و سایر دلایل را برای مهاجرت خود عنوان داشته‌اند. بنابراین حدود ۸٦/۷ درصد از مهاجرتهای صورت گرفته در اثر عدم کشش منابع موجود، حداقل در شرایط فعلی برای تأمین اهالی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

روستاها بوده است و بر ایجاد رونـد مهاجرتهـای از نـوع رکودی در سطح روستاها صحه می‌گذارد.

اگر قبلاً عدم وجـود قطبهـای جـاذب جمعیـت نظیـر صنایع بزرگ، مراکز آموزش عالی و ... باعث می شده که استان گیلان نتواند به‌عنوان یک استان مهاجرپـذیر مطـرح باشد(کتابی ؛۱۳٦۳، ۲۹۱)، در حال حاضر این مسئله بـا توجه به افزایش جمعیت و رکود در فعالیـت کشـاورزی، موجبات تشدید مهاجر فرستی را فراهم آورده است.

عدم استفاده صحیح از تکنولوژی جدید و دانش علمی در زمینه کشاورزی نیز این مسئله را تشدید نمـوده اسـت که البته وجود کشاورز همیشه مقروض و بـدهکار بـراین امر دامن می زند وباعث می‌گـردد کـه ایـن افـراد دیگـر فرصت ریسک وآزمایش روشهای پیشنهادی ارگـان‌هـایی نظیر جهاد کشاورزی را نداشـته باشـند، لـذا زراعـت در حقیقت راهی است برای زنده ماندن ونه زنـدگی کـردن، مگر در مورد معدود کسانی که دارای زمین زیـادی بـوده واز ابزار ولوازم کافی برخوردارندکه البته بعید نیست کـه تنها چند صباحی دیگر با قطعه قطعه شدن زمین این افراد بین وراث مشکلاتی اینچنین دامنگیر فرزندانشان شود.

قطعه قطعه شدن هرچه بیشـتر زمینهـای کشـاورزی در نتیجه فوت مالک اولیه و تقسیم زمین در بین فرزندان، از یک طرف کارایی زمینهای کشاورزی را به شدت کـاهش داده و هرگونـه برنامـه‌ریـزی اصـولی را دچـار مشـکل می‌نماید و از طرف دیگر بـر کـاهش درآمـد افـراد تـأثیر مستقیم داشته است و سهم هر یـک از افـراد از زمینهـای کشاورزی روز به روز در حال کاهش می‌باشد.

بهـره بـرداری روزافـزون از منـابع آبـی و دریـایی و افزایش تعداد بهره برداران چه به صـورت قـانونی و چـه غیر قانونی باعث کاهش میزان عایدی افراد از این نعمـت خدادادی گردیده است. بنابراین آنچه کـه مشـوق اصـلی افراد در ترک روسـتا مـی باشـد را مـی‌تـوان در عـواملی جستجو کرد که به عوامل رکـودی مشـهورند. عـواملی از این دست در واقع نتیجه عدم تکافوی امکانات موجود در منطقه‌ای خاص می‌باشد و در نتیجه عدم موازنه بین تعداد ساکنان و میزان منابع طبیعی است که این امر بـه وضـوح در روستاهای شهرستان بندر انزلی قابل مشاهده می‌باشد.

بنابر آنچه تا کنـون گفتـه شـد، روسـتاهای شهرسـتان بندرانزلی در حال حاضر با عدم موازنه تعداد جمعیـت و میزان منابع طبیعی مواجه می باشند که به صورت وجـود تعداد زیادی از نیروی کار جوان وکمبود منـابع معـاش از طریـق کشـاورزی جلـوه گـر گردیـده اسـت. سـعی در نگه‌داشت این نیروی جوان با پتانسیل بالای کار و فعالیت مسلماً نمی‌تواند معقول باشد که در این صورت جوانان یا مجبورند از نیروی بالقوه خود استفاده ننموده و طی زمان فرتوت گردند یا از آن بـرای فعالیتهـای غیـر قـانونی کـه کمترین آن‌ها شاید صید غیر قانونی باشد اسـتفاده نماینـد که در هردو صورت خسارت جبران ناپذیری برای روستا و روستائیان خواهد بود. طی چنـد سـال اخیـر مهـاجرت تشـدید گردیـده اسـت امـا متأسـفانه ایـن مهاجرتهـا در بسیاری از موارد بدون شناسایی دقیـق مقصـد بـوده و در نتیجه مشکلاتی را برای افراد فراهم نموده است. چرا کـه «شناخت از حوزه مقصد به‌ندرت دقیق اسـت و در واقـع برخی از مزایا و زیانهای یک حوزه، به وسیله زنـدگی در آنجا می‌تواند درک شود» (لهسـایی زاده ؛ ۱۳٦۸، ٦۲). از این رو یکی از ملزومات اساسی در زمینـه سـاماندهی بـه مهاجرت روستایی در این خطـه برنامـه‌ریـزی در جهـت هدایت صحیح جریانهای مهاجرت می‌باشد تا هم از وارد آمدن فشار بیش از حد به روستا ممانعت به عمـل آیـد و هم از ایجاد گروه مهاجرین سرگردان در شهرها که یکـی از مشکلات اساسی جامعه شهری حال حاضر به حسـاب می آید، جلـوگیری شـود، ضـمن اینکـه از اسـتعدادهای نیروی کار آزاد شده به نحو احسن استفاده شود.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

نتیجه

چنانکه مشخص گردید، معاش روستائیان شهرستان بندرانزلی از طریق فعالیتهای کشاورزی مبتنی بر دو بخش زراعت و صیادی تأمین می‌گردد و در واقع اقتصادی کشاورزی در این روستاها حاکم است. هرگونه تغییری در این حوزه اثرات غیر قابل انکاری در زندگی آن‌ها خواهد داشت که از جمله این اثرات، فراهم شدن زمینه‌های مهاجرت افراد است. «عوامل ارادی مهاجرت که اغلب جنبه اقتصادی دارد، شامل پیدا کردن کار وکار بهتر، ایجاد مراکز صنعتی وتجاری وسایر انگیزه های شغلی است»(زنجانی ؛ ۱۳۸۰ ، ۱۲۸) وروستائیان در راستای ارضای این نیاز به ترک روستاها مبادرت ورزیده‌اند. چنانکه در جدول شماره ۳ نشان داده شده است، ٦٨ درصد از کسانی که روستاها را ترک نموده اند، دلیل اصلی خود را دستیابی به شغل مناسب جهت گذران امور ذکر کرده اند و اگر افرادی که علت مهاجرت آن‌ها به طور توأمان کار و تسهیلات بوده نیز بدان‌ها افزوده شود، می توان گفت که چیزی در حدود ۷۷ درصد از مهاجرین، روستا را برای به دست آوردن فرصت شغلی ترک نموده‌اند.

در اینجا ممکن است این سؤال پیش آید که شاید این افراد امکان کار کشاورزی داشته‌اند و علت مهاجرت آن‌ها، عدم علاقه به فعالیت کشاورزی و علاقه مندی به فعالیتهای غیرکشاورزی بوده باشد. از این رو پاسخ این افراد در این زمینه نیز بررسی و نتیجه آن در جدول شماره ٤ آورده شده است. چنانکه مشخص است، تنها ۸ درصد از افراد، بر کمبود امکانات اشتغال با توجه به علاقه‌مندی خود در حوزه غیرکشاورزی تأکید کرده و چیزی در حدود ۵ درصد نیز دلایل دیگری را ذکر کرده‌اند.

۸۷ درصد از مهاجرین، با وجود علاقه خود به کار در بخش کشاورزی مجبور به ترک روستا گردیده اند که دلیل ۷۲ درصد از افراد کمبود زمین کشاورزی و حدود ۱۵ درصد نیز عدم امکان اشتغال در بخش صیادی با توجه به اشباع این بخش و عدم ایجاد درآمد مکفی بوده است. از این رو می توان نتیجه گرفت که منابع طبیعی موجود شامل اراضی کشاورزی و منابع دریایی در منطقه کافی نبوده و با توجه به سطح فعلی بهره برداری از فن آوری، نمی توان به توانایی روستاهای شهرستان در برآوردن نیازهای اقتصادی اهالی و علی الخصوص نسل جوان امیدوار بود. مجموع شرایط حاکم بر روستاها حاکی از وجود عدم موازنه بین بسترهای اشتغال و تقاضای اشتغال نیروی انسانی ساکن در روستاها بوده و منابع موجود در روستاها قادر به ارضای نیازمندیهای روبه تزاید افراد و به‌خصوص جوانان، خواه واقعی و خواه کاذب، نیست. در این حالت روستایی چاره‌ای جز ترک روستا و پناه آوردن به منابع درآمدی دیگر در شهرها ندارد و در نتیجه عوامل اصلی حاکم بر مهاجرت در روستاهای شهرستان از نوع عوامل رکودی و بیانگر استیلای مهاجرت رکودی است. از این رو در نهایت و در پاسخ به سؤالات مطرح شده در ابتدای این نوشتار، می توان ادعا نمود که:

اولاً مهاجرت روستائیان در شهرستان بندرانزلی جهت دستیابی به فرصتهای شغلی بوده؛

ثانیاً منابع موجود در روستاهای شهرستان بندرانزلی با توجه به سطح پایین استفاده از تکنولوژی، جوابگوی خواسته های روستائیان نیست؛ و

ثالثاً با توجه به گذشت حدود ٤٥ سال از اصلاحات ارضی و کمرنگ شدن اثرات آن به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تغییر دهنده در سطح روستاهای کشور به طور اعم و در سطح روستاهای شهرستان بندرانزلی به

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

طور اخص، «عوامل رکودی» را می توان به‌عنوان عوامل اصلی مهاجرت روستایی در بندرانزلی معرفی نمود.

اما آنچه که باید مورد توجه بیشتری قرار گیرد این است که، در مواردی مهاجرت روستایی به رغم وجود پتانسیل های فعالیت در محل مبدأ یعنی روستا، صرفاً به دلیل وجود کششهای بیشتر در مقصد صورت می گیرد که برای روستاها پدیده ای منفی به حساب می‌آید، اما زمانی رخداد مهاجرت به دلیل عدم وجود زمینه‌های فعالیت برای افراد در مبدأ است و نیروی کار زاید مجبور به ترک روستا می گردند. از این رو نمی توان با این پدیده در هردو حالت فوق به صورت یکسان برخورد نمود. زمانی که مهاجرت به دلیل عدم توانایی روستا در به کارگیری نیروی مازاد رخ می‌دهد، یعنی مهاجرت از نوع رکودی در جریان است. در این حالت یا باید با ارتقای کمی و کیفی منطقه مهاجرفرست در حفظ نیروی انسانی آن کوشید یا در غیر این صورت، نه تنها نباید سدی در برابر روند مهاجرت ایجاد کرد، بلکه با کانالیزه کردن جهت، مسیر و مقصد مهاجران، زمینه استفاده حداکثر از این نیروی ارزشمند را فراهم نمود.

در حال حاضر مهاجرت در بندر انزلی از نوع رکودی بوده و سعی در حفظ نیروهای مازاد در روستاهای این شهرستان بدون مهیا کردن زمینه های فعالیت و اشتغال در روستا منطقی نیست و در شرایط موجود می بایست با توجه به توانهای افراد، در کانالیزه و جهت دار کردن پدیده مهاجرت در شهرستان کوشید. البته نباید از این حقیقت غفلت نمود که پتانسیل‌های موجود در شهرستان بندرانزلی بسیار بیشتر از جمعیت روستاهاست و عدم بهره‌برداری صحیح از این پتانسیل هاست که در شرایط فعلی، راهکار مهاجرت جهت دار را معنی دار می‌کند.

پی نوشت

۱. اطلاعات اخذ شده از جهاد کشاورزی شهرستان بندرانزلی.

۲. سرشماری عمومی نفوس ومسکن سال ۱۳۸۵، سایت مرکز آمار ایران.

۳. اطلاعات اخذ شده از جهاد کشاورزی شهرستان بندرانزلی.

٤. خریداران عمده برنج از کشاورزان.

۵. در زبان محلی به آن تخم جُب می گویند.

٦. روش صید ، ساحلی و انتظاری است که اساس کار در آن محدود کردن منطقه‌ای از دریاست که از عمق تاسطح آب را در بر می‌گیرد. طول پره معمولاً ۱۱۰۰ متر وعرض آن ۱۰ تا ۱۵ متر می باشد. طول و عرض پره با توجه به شرایط جوی و(تغییرات دمای آب) و بستر دریا تغییر می‌کند.

منابع

– آسایش، حسین. اصول وروشهای برنامه‌ریزی ناحیه‌ای. تهران : دانشگاه پیام نور،۱۳۷۹.

– اصلاح عربانی ، ابراهیم. کتاب گیلان . تهران : گروه پژوهشگران ایران،۱۳۷٤.

– اعتماد، گیتی. شهرنشینی در ایران . چ۷. تهران:آگاه ، ۱۳۸۸.

– پاپلی یزدی، محمد حسین ، رجبی سناجردی،حسین. نظریه‌های شهر وپیرامون.چ۱. تهران: سمت ،۱۳۸۲.

– پایانامه دکتری ، استاد راهنما، محمود مشکوه ، کتابی، احمد. دانشگاه تهران: ۱۳٦۳.

– تحلیلی بر مهاجرت روستایی– نمونه موردی: شهرستان بندرانزلی، پایان نامه کارشناسی ارشد. آقائی زاده، اسماعیل. استاد راهنما، حسن افراخته. دانشگاه تربیت معلم تهران،۱۳۸٦.

– زنجانی ، حبیب اله . مهاجرت . تهران: سمت،۱۳۸۰.

– سازمان نقشه برداری کشور. فرهنگ جغرافیایی روستاهای کشور، شهرستان بندرانزلی.چ۱. تهران ،۱۳۷۰.

– سرشماری عمومی نفوس ومسکن ، ۱۳۸۵.

– طاهرخانی ، مهدی . « تحلیلی بر عوامل مؤثر در مهاجرتهای روستا شهری» ، فصلنامه روستا وتوسعه. شماره ۳ و٤،۱۳۷۹.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]

– لهسایی زاده، عبدالعلی . نظریات مهاجرت . شیراز: دانشگاه شیراز،۱۳٦۸.

– مطیعی لنگرودی ، حسن . جغرافیای اقتصادی ایران(کشاورزی) .چ۱. مشهد: جهاد دانشگاهی ،۱۳۸۱.

– نظریان،اصغر. «جایگاه شهرهای کوچک در سازماندهی فضایی وتوسعه ملی».تهران: فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ٤۲ ،۱۳۷۵.

– وحدانی تبار ، حسن وشیخ الاسلامی ، وحید. جغرافیای کامل ایران . تهران: شرکت چاپ ونشر ایران،۱۳٦٦.

- Shadman , Mohammad. *An analysis of the determinants of migration in Iran*. Illinois,1974.

- Connell et al. *Migration from rural areas*. the evidence from village studies, Delhi: oxford U.P,1976.

- www.mpo-g.ir

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-10]